

UYGULANABİLİRLİK SORUNU AÇISINDAN SÖYLEM ETİĞİ İLE KÜRESEL AHLAK DÜŞÜNCESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Mustafa EREN

Yrd. Doç. Dr., Kocaeli Ü. İlahiyat Fakültesi
mustafa.eren@kocaeli.edu.tr

Öz

Üzerinde yaşadığımız gezegende günümüz insanı ekonomik, politik, ekolojik ve dini anlamda bir takım krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Küresel bir boyut ve nitelik kazanan bu krizlerin arka planında yatan ana sebeplerden birisinin ahlak sorunu olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle mevcut sorunları aşmak ve onları minimize etmek için ahlak teorileri geliştirilmiştir. Bu teoriler içerisinde Jürgen Habermas ve Karl-Otto Apel'in geliştirdiği "söylem etiği" ile Hans Küng'ün dinsel referanslarla bir proje kapsamında sunduğu "küresel ahlak" düşüncesi en çok tartışılan teoriler arasına girmiştir. Mevcut çalışmada her iki ahlak anlayışının temel iddiaları ortaya konularak bunların uygulanabilirliği tartışılacaktır. Netice itibarıyla her iki ahlaki söylem gelişimini tamamlamış bir teori olmaktan ziyade, küresel sorunlara karşı yeni tartışma ufuklarını hazırlayan süreçler olarak kabul edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Söylem Etiği; Küresel Ahlak; Uygulanabilirlik; Jürgen Habermas; Hans Küng.

THE COMPARISON OF GLOBAL ETHICS AND DISCOURSE ETHICS IN TERMS OF APPLICABILITY ISSUE

Abstract

Mankind has confronted planet-wide with crises in economic, political, ecological, religious matters. One fundamental reason for this globally observed crisis is deemed to be ethical one. Hence ethical theories have been developed in order to overcome the present problems and to minimize them. From these theories "discourse ethics" by Jurgen Habermas and Karl-Otto Apel, and "global ethics" presented by Hans Küng within the scope of a project of interreligious dialogue are among the most disputed ones. In this study, basic propositions of these two ethical approaches are demonstrated and their applicability is discussed. Consequently, both theories can be affirmed as processes that broaden the new discussions to global problems rather than perfected their processes.

Keywords: Discourse Ethics; Global Ethics; Applicability; Jürgen Habermas; Hans Küng.

Giriş

İnsanların bireysel ve toplumsal eylemlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla kabul edilen ahlaki tutum ve davranışlar toplumsal yaşam formları içerisinde tecessüm ettirilir ve toplumsal yaşam formlarının kısmen de kurucusu sayılırlar. Toplumsal hayat değıştikçe bununla ilintili olarak değerler hariç ahlak kavramları davranışları ve ahlaktan beklentiler de değışir. Bu beklentilere karşılık vermek için felsefeciler, düşünürler, din önderleri yaşadıkları çağın temel paradigmalarına göre ahlak teorileri geliştirmişlerdir. Etiğin kısa bir tarihine bakıldığında kabaca bu teoriler erdem etiği, ödev etiği ve faydacı etik olarak karşımıza çıkar. Yalnız bu tasnifte sözü edilen etik teori ya da tasavvurların her birinin tek başına diğerlerinden tamamen bağımsız bir şekilde bir toplumun ahlakını oluşturabileceğini söyleyemeyiz.¹ Böyle bir tez ahlakın genel anlamdaki geçişken karakteriyle çelişebilir. Bu yaklaşım tarzı çağdaş etik tartışmaları için de geçerlidir.

Temel insan ihtiyaçlarını insanın vakarına yaraşır bir şekilde gidermek, insanın yaşamına ve varoluşuna yönelik tehditlere karşı ortak bir tavır almak yerine, hâlâ savaşı, silahlanmayı, doğal çevrenin tahrip edilmesini ve ekonomik sömürüyü sürdüren; birçok kadını, farklı din ve etnik yapıdaki halkları ikinci sınıf bir ontoloji ve politik bir konuma indirgeyen, kâr ve rekabet adına, dayanışmacı bir arada varoluşun köklerini tüketen bir hayat biçiminin egemen olduğu ve bu sorunların küresel boyutlara ulaştığı bir çağda yaşıyoruz.² Sözü ettiğimiz bu sorunların temelinde ahlak problemi olduğu, bunlarında ancak evrensel nitelikteki bir ahlakın tesisi ile çözülebileceği iddiası bulunmaktadır. Küresel sorunlara karşı küresel çözüm önerilerinin sunulması ana fikri etrafında, farklı yaklaşım ve anlayışlar bulunmaktadır.³ Bu farklı ahlak anlayışlarından evrensellik iddiasını taşıyan iki ahlaki söylem daha çok ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi dilsel etkileşim ve iletişimin özneler arası uzlaşmsal eylemiyle biçimlenen bir rasyonellik ve bireysellik çerçevesinde ahlak ve etiği uzlaştırmayı deneyen Habermas ve K. O Apel'in geliştirdiği söylem etiğidir.⁴ Diğer Hans Küng'ün dünya gündemine bir proje olarak getirip, 1993'te Dünya Dinleri Parlamentosu tarafından bir beyanname olarak kabul edilen, farklı dinlerin ahlak kodlarına referansta bulunan küresel ahlak düşüncesidir⁵. Etik ya da ahlak teorileri pratik yaşama dönük eylem ve davranışları konu ederler. Bu

- 1 Celal Türer, " Ahlakın Eğitime: Yine Ahlak" Felsefe Dünyası, 2014/2, sayı: 60, (5-29), s.8
- 2 Şeyla Benhabib, Modernizm, Evrensellik ve Birey, Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkıları, Çev.Mehmet Küçük, İstanbul 1999, s.17.
- 3 Hümeysra Karagözoğlu, Küresel Ahlak Düşüncesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s.2.
- 4 Jürgen Habermas, Erläuterungen zur Diskursethik, Suhrkamp Ver., Frankfurt am Main 1991, s.119.
- 5 Hans Küng, Projekt Weltethos, Piper Ver., München 1990, s. 13.

nedenle her iki etik model uygulanabilirlik perspektifinden değerlendirilecektir.

1. Etik ve Ahlak

Etik sahasında yapılan çalışmalarda dikkat çeken önemli unsurlardan birisi etik ve ahlak kavramlarının etimolojik analizidir. Böyle bir analiz metot bakımından önemlidir. Üstelik bir araştırma bu kavramların farklılıklarına dayalı bir perspektiften ele alınıyorsa bu önem daha da artmaktadır.

Aristoteles'ten bu yana felsefi bir disiplinin adı olan etik, köken olarak Yunancadaki ethos sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük iki farklı kullanımı içerir. İlk kullanımı 'ahlak/töre' anlam içeriği olan daha çok alışkanlık, töre, görenekle benzeşirken, diğeri 'ahlakilik/töresellik' soyutlamaları, anlamları açısından karakter sözcüğünün anlamına daha yakındır. İki şekilde anlaşılan 'ethos' kavramının Latince karşılığı mos (çoğulu) mores sözcüdüdür, dolayısıyla hem töre hem de karakter anlamına gelir. Almanca ahlak (Moral) sözcüğü de 'mos' sözcüğünden türetilmiştir ve 'töre' ile aynı anlamdadır. Ahlak ya da töre, bir insan topluluğundaki karşılıklı ilişkilerde gelişen saygı ve birbirini kabul süreçlerinden oluşan ve kendilerine norm olarak geçerlilik tanınan genele şamil eylem modellerini içerir⁶. Daha net bir ifadeyle ahlak sözcüğü ahlaki normları, değer yargıları ve kurumları tanımlanır. Etik sözcüğü ise felsefenin ahlak alanını inceler. Etik ve ahlak arasında her zaman kesin bir ayrım yapma zorluğu vardır. Sözelimi etik olan ile birey ya da ahlaki failin etkinliğine, özellikle bilinç durumlarına işaret ederken, hazır bulduğu kurallar ya da normlardan beslenişe, yani pratiğe gönderme de bulunulur. Bu durumda şahsın davranışı ve duruşu sadece ahlaki değil, aynı zamanda etik bir eylem ve duruş olur.⁷ Bu yüzden bu iki kavram bazen birbirlerinin yerine kullanılır. Ahlak ve etik arasında yapılan ayrım, daha çok bilgi ve yöntem sorununa odaklanan modern felsefi anlayıştan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Çünkü Antik dönemde, pratik felsefe içinde yer alan ahlak, genelde doğru ve iyi yaşama ilişkin ilke ve kuralların araştırılması ve buna göre uygun bir yaşamın gerçekleştirilmesini ifade etmekteydi. Oysa modern felsefeyle birlikte ahlak, özerk olarak eyleyen ve öz-düşünümsel yeteneğe sahip öznenin, olgusal törel yaşam ve duygusallıktan bağımsız rasyonel bir eylemin sonuçlarını öngörmesi bakımından doğru eyleme ilişkin ahlaki ilke ve kuralların denetlenmesi ve türetilmesi sorununa odaklanır.⁸ Habermas etik ve ahlak arasındaki ayrımı, post-Aydınlanmacı akıl ile uzlaştırmaya çalışır.⁹ Habermas'a göre, ahlak ve etik ilkeler arasında, başka bir deyişle genel için iyi olan nedir?' ve 'tikel için iyi nedir' sorularının gerekçelendirmelerine bağlı olarak bir farklılık söz

⁶ Annemaria Pieper, Einführung in die Ethik, Tübingen und Basel 2003, s. 25- 27.

⁷ Celal Türer, a.g.m., s.7.

⁸ Seyit Coşkun, "Ahlaki Etik Olanaklılığı Olarak Söylem Etiği", UÜFD. Kaygı, 2012/18, (187-195), s. 189.

⁹ Şeyla Benhabib, a.g.e., s. 91.

konusudur. Bu anlamda, pratik aklın işleyişi de ahlaki, etik ve pragmatik olarak değişir. Bu değişimde, temel olarak ilkelere yönelik bir temellendirme ve uygulama sorunu ortaya çıkar. Böyle bir durumda, tikel ilgilere bağlı bağlamsal olarak ortaya konulan ve daha az kesin olan etik ilkelerin, herkes için geçerli olabilecek biçimde ortaya konulan ahlak ilkelerinin içerikselliği gösterilebilmelidir. Habermas ahlak (Moralität) ve törelliği (Sittlichkeit) uzlaştırmayı amaçlayarak, bu sorunu, iletişimsel rasyonelliğin öznelerarası uzlaşımında ortaya konulan tarafsız ahlak anlayışı ve pratik söylem temelinde aşmayı dener.¹⁰ Habermas'ın bu yaklaşımı çalışmamızın ilgili bölümünde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2. Söylem Etiğinin Temel İddiaları

Son kırk yıl içerisinde Karl-Otto Apel ve Jürgen Habermas tarafından formüle edilen söylem etiği hem Anglo-Amerikan ve Kıta Avrupası düşünce geleneklerinden faydalanmış hem de bu iki dünya arasındaki kışkırtıcı bir etkileşime tanıklık etmiştir. Söylem etiğinin temel parametreleri, John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve özellikle İmmanuel Kant tarafından dile getirildiği şekliyle modern özerklik ve toplumsal sözleşme teorilerine dayanır.¹¹ Söylem etiği, gündelik yaşamdaki uyuşmazlık durumlarında, açmazlarda ve çıkar çatışmalarında, ilgili herkese yönelik bağlayıcı bir çözüme ulaşmak için nasıl bir yol izleneceğini gösteren pratik bir yöntemdir. Diskursif düşünme yöntemi, (Latince: diskurrere: Bir problemi kavramsal-argümanlarla enikonu işlemek; bir konuşma biçiminde birlikte incelemek) deontik mantık üzerine kuruludur, ama bir toplumda fiilen geçerli olan normlar arasındaki biçimsel mantık ilişkileri sorusunu yanıtlamanın ötesinde, *normları meşrulaştırma ve haklı kılma sorununa* da yöneldiği için deontik mantığın ilkelerinin ötesine geçer. Bu yöntem aynı zamanda adım adım geliştirilen ve her argümanın temellendirildiği "konstrüktif" kurucu bir yöntemdir.¹² Habermas, Hegel'in Kant'a yönelttiği eleştirilerden yola çıkarak, Kantçı etiğin eksiklerini tamamlayacak bir ahlaki etik anlayışı ortaya koymaya çalışır. Hatırlanacağı gibi Hegel, Kant'ın evrenselleştirilebilirlik ilkesini en iyi ihtimalle tutarsız en kötü ihtimalle beyhude olarak görmüştür. Bu anlamda Hegel, Kant'ın ahlakını tarihsel ve toplumsal gerçeklikten soyutlanmış formalist bir yaklaşım tarzı olarak tanımlar. Hegel'e göre, insan, bireysel olarak tarih ve kültürüyle biçimlenen somut bir varoluştur ve kişiliği ile bağlantılı olan bir çevre içinde yaşamaktadır. Bu nedenle, Hegel, Kant'ın öz-yasama yetkisine sahip bireyin kendi kendinde belirlediği evrensel ilkeleri gelenek ve toplumdan uzaklaştırılmış olduğundan biçimsel ve boş olarak görür ve onların somut

¹⁰ Seyit Coşkun, a.g.m., s.188., krş. Jürgen Habermas, Erläuterungen zur Diskursethik, s. 101.

¹¹ Şeyla Benhabib, a.g.e., s. 44,45.

¹² Annemaria Pieper, Einführung in die Ethik, s. 205-211. ; Otfried Höffe, Lesebuch zur Ethik, Philosophische Texte von der Antike bis zur Gegenwart, C.H. Beck Verlag, München 1998, s. 394.

durumlara ilişkin hiçbir pratik sağlamayacağını iddia eder.¹³ Habermas Kant etiğine yakın bir yerde durur, fakat üç temel noktada ondan ayrılır. İlk olarak noumenal alan ile fenomenal alan arasındaki ayrımı ortadan kaldırır. İkinci olarak, söylem etiği, Kantçı anlamda her bireyin eylem maksimini kendi kendinde içten gelen zorunlulukla araştırmaya girişmesinin beklendiği içsel konuşma olarak ortaya konulan monolog biçimini, iletişimsel eylemin öznelerarası diyalogu ile aşar. Üçüncü olarak da Kant'ın kategorik buyruk aracılığıyla ortaya koyduğu gereçlendirme probleminin, iletişimsel eylemin rasyonelliğinde açığa çıkan uzlaşma yönelimli bir argümantasyonla elde edilecek evrenselleştirme ilkesiyle çözümlenmesinin gerekliliğini iddia eder.¹⁴ Apel ve Habermas'a göre tek bir faili göz önünde bulunduran rasyonel eylem yapısının analizi, özneler arası ahlaki geçerliliği haklılaştırılmayacak bir egolojik ahlak teorisi üretir. Oysa söylem etiği, tek bir rasyonel fail olarak benim çelişkiye düşmeksizin, herkes için geçerli bir evrensel kural olarak neyi isteyeceğimi sormak yerine şunu sorar: Pratik bir söylemle uğraştığımız ya da karşılıklı haklılaştırım arayışında olduğumuz zaman hangi eylem ilkelerini hepimiz kabul edebiliriz ya da geçerli olduğu konusunda uzlaşabiliriz.¹⁵ Söylem etiği, etik ve ahlaksal sorularda farklı biçimdeki kanıtlamalara; bir yandan öz-kavrayış, diğer yandan normları temellendirme ve uygulama tartışmalarına yer verir. Söylem etiği, ahlaksal yargının akılcılığıyla davranış arasındaki ayrımı, ahlaksal bakış açısının, rasyonel tartışmalarda yer aldığını kabul ederek daha da güçlendirir.¹⁶ Bu nedenle gerekçelendirmelerin pragmatik bir yaklaşımı, eleştirilebilir, geçerlilik iddialarının nedenlerle çözülebileceği, herkesin haklılığını savunduğu bir eylem olarak önerilmektedir. Bunun içinde hangi nedenlerin iyi nedenler olarak nitelendirilebileceği biçimindeki rasyonel ölçütler tartışmaya sunulabilir.¹⁷ Rasyonel kabul edilebilirlik, yalnız önermelerin doğruluğunu yalnızca ilan ederken, ahlaksal önermelerin geçerli kılınması için temelde belirleyici bir katkı sağlar. Burada rasyonellik kriterinden ne anlaşılacaktır? Bir şeyin bir kişi için rasyonel olması demek, o şeyi düşünmenin, hissetmenin, ya da yapmanın 'anamlı', 'uygun', 'akla yatkın', ya da 'en iyisi' olduğuna ışık tutan normların kişinin kendisine mal etmesi anlamına gelir.¹⁸ Habermas'a göre uzlaşma prensibini esas alan pratik söylem, söyleme katılan tarafların tartışmalı geçerlilik iddialarını ileri sürdükleri ve bu iddiaların, argümanlar aracılığıyla doğruluğunun kanıtlanmasını ya da eleştirisini yaptıkları bir konuşma biçimidir. Diyalog formunda ortaya çıkan bu konuşma, aynı zamanda bir eylem normunun, tarafsız bir bakış açısıyla

¹³ Seyit Coşkun, a.g.m., s. 189.

¹⁴ Jürgen Habermas, Erläuterungen zur Diskursethik, s.20,21. ; krş. Seyit Coşkun, a.g.m., s.190

¹⁵ Şeyla Benhabib, a.g.e., s. 52.

¹⁶ Jürgen Habermas, Die Einbeziehung des Anderen, Studien zur politischen Theorie, Suhrkamp Ver. Frankfurt am Main 1996, s. 50.

¹⁷ Jürgen Habermas, Die Einbeziehung des Anderen, s. 53

¹⁸ Jürgen Habermas, a.g.e., s.29.

gerekçelendirilip gerekçelendirilemeyeceğinin ele alındığı bir pratik tartışma ortamını ya da normatif iddialarının konu edinildiği bir argümantasyon sürecini ifade eder. Dolayısıyla diyaloga dayalı bir konuşma biçimini ifade eden pratik söylem, hem ahlaki sorulara yanıtlar bulma anlamında bir temellendirme hem de bulunan yanıtları, yani tartışmalı iddia ve ilkleri denetleme sürecini gösterir.¹⁹ Habermas daha kesin ve normlara ulaşma anlamında temellendirme ve denetleme süreci olarak gördüğü diyalog ortamının belirli ilke ve kurallar çerçevesinde gerçekleşmesini ileri sürmektedir. Habermas bu kuralları söyleme katılmanın asgari şartları olarak şu şekilde belirtir:

- a. **Kapsayıcılık:** Anamlı bir katkıda bulunabilecek hiç kimse, bu sürece katılmaktan alıkoynamaz;
- b. **İletişimsel özgürlüklerin eşit dağılımı:** Herkes eşit ölçüde katkıda bulunma şansına sahiptir; söyleme dâhil olan herkese eşit katılım, ifade hakkı ve karşılıklı tanınma olanağı sağlama bakımından retorik kurallar, ideale yakın söyleme imkân vermelidir.
- c. **Dürüstlük koşulu:** Katılımcılar söyledikleri şeylere inanmalı, tutarsız bir şekilde konuşmamalı, farklı konuşmacılar aynı ifadeleri farklı anlamlarda kullanmamalıdır.
- d. **Olumsal dışsal zorlamaların veya iletişim yapısına özgü içsel zorlamaların bulunmaması:** Katılımcıların eleştirilebilen geçerlilik iddialarına karşı evet/ hayır tavırları sadece akla yatan gerekçelerin ikna gücünden kaynaklanabilir.²⁰

Ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız Habermasçı söylem etiğinin öne çıkan temel iddialarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür: söylem etiği, tözselci bir rasyonellik kavramından hareketle, hakikatin insan bilincinin psikolojik bir niteliği olarak görülmemesi, ya da zihnin dışında bir gerçekliğin niteliği olarak kabul edilmemesi, hatta bilinçte verili olanların deneyde verili olanlarla karşılıklı ilişkiye geçtikleri süreçten ibaretmiş gibi kabul edilmemesi anlamından postmetafizik bir girişimdir. Bu girişim bilinç felsefesinden iletişimsel eylem felsefesine geçmeyi ifade eden bir paradigma değişikliği olarak görülür.²¹

Söylem etiği, kategorik buyruk şeklinde somut bir takım ilke ve prensipleri koymak yerine, bir yordam ve yöntem olarak işbirliğine dayalı, uzlaşma ve diyalogla sorun çözme metotlarını teşvik eder.²² Bununla beraber çatışma ve çelişkileri şiddete dayalı olmayan, rasyonel bir zeminde tartışmayı esas alır. Ahlaki normların adilaneliği ve ahlaki değerlerin doğruluğu ancak

¹⁹ Seyit Coşkun, a.g.m., s. 191.

²⁰ Jürgen Habermas, *Zwischen Naturalismus und Religion*, Philosophische Aufsätze, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 2005, s. 89. ; krş. Jürgen Habermas, *Die Einbeziehung des Anderen*, s. 62. ;

²¹ Şeyla Benhabib, a.g.e., s. 21

²² Jürgen Habermas, *Moralbewusstsein und Kommunikatives Handeln*, Suhrkamp Ver., Frankfurt am Main 1983, s. 113.

katılımcılarının tartışmayı başlatmada ve sürdürmede ve söyleşi için yeni konular öne sürmede tam anlamıyla eşit olmalarına izin veren pratik bir argümantasyon yoluyla tesis edilebilir. Böyle anlaşıldığında söylem etiği bir ahlaki haklılaştırım teorisi'dir.²³

İletişim kuramı çerçevesinde oluşturulan söylem etiği, temelde yararçı ahlak anlayışı ve Kantçı ahlak anlayışının ortaya koyduğu ahlaki ilke ve yargıların yetersizliğini ve zayıf noktalarını gidermeyi, başka bir deyişle bağlamsal ve evrensel ilkeler elde etmeyi ve her iki anlayışı uzlaştırmayı amaçlar. Bu anlamda söylem etiği, ideal koşullar temelinde yürütülen bir argümantasyon sürecinde tikel ve genel çıkarın uzlaşmasını sağlamayı hedef edinen evrensel bir iddiayı taşır.²⁴ Ahlakta evrenselcilik, her şeyden önce bir insan olma sıfatıyla her insan varlığın eşit değer ve vakarına saygılı olmayı içerir. Ahlaki bir birey olarak ötekini vakarı, somut ahlaki kararlar alırken başkalarının ihtiyaçları, çıkarları ve bakış açılarına gösterilen saygıyla kabul edilir. Etik evrenselcilik, pratik söylemlerin yarattığı öznelerarası normları ve eylem kurallarını geçerli kabul etme yönünde bir sözleşmeyi içerir.²⁵

Söylem etiği, kendi varsayımlarının dogmatik olmayan tarzda sorgulanmasına izin verir; tüm hayat tarzlarının bir evrensel ve haklar ve adalet çerçevesinin kabulüyle uyumlu olarak bir arada var olmalarını desteklemesi bakımından çoğulcu ve hoşgörülüdür.²⁶

Söylem etiği diğer ahlak anlayışlarıyla bir arada var olabilir ve onların bilişsel sınırlarını tanıyabilir; söylem etiği yalnızca bir ahlak anlayışını temsil eden diğer ahlak sistemlerinin farkında olmakla kalmayıp, aynı zamanda kendi bakış açısını olanaklı kılan tarihsel koşulların da farkındadır.²⁷ Söylem etiği sadece ahlaki haklılaştırım ve dil oyunları sınırları içerisinde iyiyi ve adaleti savunan değil, aksine iyi yapmak olduğunu kabul eden bir hayat tarzına saygı duymayı da teşvik eder

3. Küresel Ahlak Düşüncesinin Temel iddiaları

Küresel sorunlarla birlikte gündeme gelen "küresel ahlak" kavramı, İngilizce "global ethic" in Türkçeye çevrilmesiyle literatürümüze girmiştir. İngilizce "global ethic" kavramı Almanca "weltethos" kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Hans Küng geliştirdiği bir ahlak projesi kapsamında "weltethos" kavramını tercih etmiştir. Çünkü Küng, ahlak projesini ifade etmeye en yakın kavram olarak "weltethos" u görmüştür.

²³ A.g.e., s.87, 106.

²⁴ Seyit Coşkun, Jürgen Habermas'ın Söylem Etiği Kuramında Ahlak Yargılarının Oluşumu ve Temellendirilmesi Sorunu, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 196

²⁵ Şeyla Benhabib, a.g.e., s.246, 247.

²⁶ Şeyla Benhabib, a.g.e., s. 83.

²⁷ Şeyla Benhabib, a.g.e., s. 79.

Welt Almanca da dünya, ethos ise ahlaka tekabül ettiği için Küng ikisinin birleşiminden "weltethos" yani "dünya ahlakı" kavramını türetmiştir. İngilizce yayımlanan eserlerinde de "World ethic" kavramı kullanılmıştır.²⁸ Küresel ahlak (weltethos), "weltethik" ten farklı olarak dini bir içerik taşıdığı ileri sürülür. Küresel ahlak çıkış noktası olarak dinlerce kabul edilen ortak ilkeler ve değerleri referans aldığı için dinle ilişkilendirilir. Bu yaklaşım doğru olmakla birlikte küresel ahlak, dinlerinde ötesine geçen, farklı gelenek ve kültürlerin ethosuna da vurgu yapar. Felsefi bir disiplin olarak kabul edilen "weltethik" te böyle bir ilişki görülmemektedir. Küng her fırsatta etik kavramının yerine ethos kavramını bilinçli bir şekilde kullandığını ifade eder. Ahlak, moral ve töre kavramları daha çok belli davranış kalıplarını, değişmez ilkeleri ve normatif değerleri ifade eder. Weltethik ya da "Globoethics" ise belirlenmiş somut evrensel çözüm sistemi sunmaya çalışmamakta, sadece küresel sorunlara dikkat çekerek, bütün bireylerin bu problemler karşısındaki sorumluluk ve ödevlerine vurgu yapmaktadır.²⁹

Çağımızda insanlığın varoluşuna yönelik tehdit ve sorunları küresel bir perspektiften ele alan ve aynı ölçekte çözüm arayışına giren düşünürlerden birisi, uluslararası alanda yapmış olduğu felsefe ve teolojik çalışmalarıyla bilinen İsviçre asıllı Hans Küng tür. Bu alanda yapılmış farklı çalışmalar söz konusudur. Küng'ün projesini diğerlerinden farklı kılan temel husus, onun din kaynaklı ahlak ilkelerini referans almasıdır. Küresel Ahlak projesi modernizm, post-modernizm ve küreselleşme kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Fakat bu anlamda bir ideoloji ya da bir dayatma değildir. Küng'e göre küresel ahlak, post-modern düşünceyle birlikte dinlere ve manevi değerlere dönüşümün yaşandığı yeni bir paradigma değişiminin işaret fişegidir. Küng bu projesini modern, post-modern ve küreselleşme diyalektiğinde ele almıştır. Küng'e göre küresel ahlak insanlığın varoluşsal sorunlarının çözümü için gerekli olan bir projedir.³⁰ Küresel ahlak düşüncesi sadece teorik bir kurgu değil, tam aksine pratik hayatta uygulamayı esas alan bir projedir. Küresel ahlak bir proje olması nedeniyle kurumsal bir nitelik kazanarak çeşitli dernek, vakıf ve enstitüler üzerinden yürütülür.³¹ Küresel ahlak fikri, dinlerin ortak ahlak ilkeleri üzerinde bir konsensüs sağlayarak bütün insanlar tarafından kabul edilebilecek evrensel bir ahlak

²⁸ Hans Küng, Karl-Josef Kuschel, A Global Ethic, The Declaration of the Parliament of the World's Religions, New York 1993, s. 59,60. ; Christel Hasselmann, Die Weltreligionen entdecken ihr gemeinsames Ethos, Grünewald Verlag. Mainz 2002, s.92.

²⁹ Hümeýra Karagözođlu, a.g.e., s.11,12.

³⁰ Helmut Fahrenbach, "Die Notwendigkeit des Projekts Weltethos-aber ohne theonome Begründung, Beiträge einer Philosophie kommunikativer Vernunft- atheistisch, sozialistisch und diskursethik akzentuiert," Hans Küng, Karl-Josef Kuschel (Hg.), Wissenschaft und Welethos, Pieper Ver., München 1998, (383-415), s. 387.; Hans Küng, Projekt Weltethos, s. 93.

³¹ Christel Hasselmann, Die Weltreligionen entdecken..., s.42,43.

inşa etme iddiasını taşır. Bu anlamda her dinde ortalama insanların kabul edeceği ortak ahlaki paydaların varlığını kabul eder.³²

Küresel ahlak dini referanslarla ortaya çıksa da, onun çağrısı bütün insanlığadır. Bu anlamda inanan inanamayan ayrımı yapmaz. “Herkesine insanca muamele edilmelidir” talimatı genel anlamda bir insanlık kuralı olarak telakki edilmiştir. Beşeri ve dini tecrübenin bir postülatı olan ve altın kural olarak ifade edilen “sana yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapma” ilkesi küresel ahlak düşüncesinin çekirdeğini oluşturur. Bu anlamda küresel ahlak düşüncesinde insanlık idesi, dinlerin hakikati için bir kriter olarak alınmıştır. Daha açık bir ifade ile dinler insanlık idesine uygunluğu ölçüsünde hak din olarak kabul edilir. Bu ifade aşkınlık ve mutlak hakikat iddiasını taşıyan dinler tarafından sorunlu bulunmaktadır. Küng bu sorunu ikili bir perspektiften ele alarak Eleştirel Ekümenik Teoloji anlayışıyla aşmaya çalışır. Bun göre dinlere içerden (innen Pers.) ve dışardan (ausßen Pers.) bakarak bir değerlendirme yapılmalıdır. Kendi dininin kriterleriyle dinlere bakan bir insan için tek bir Hak Din vardır. Yani bir din kendi otantik hakikat iddialarıyla ne kadar örtüşüyorsa o derece hakiki dindir. Bu yaklaşım içten bakışı ifade eder. Kriteri insanlık olan dış perspektiften bakıldığında, birçok Hak din vardır. Küng bu iki perspektifi çelişkili görmez.³³

Küresel ahlak düşüncesinin temel parametrelerinden biriside dini çeşitlilik ve dinler arası diyalog meselesidir. Küng dinlerin hakikat iddiaları üzerinde ısrarcı bir değerlendirmede bulunmaz. Teolojik ve metafizik düzlemde bir uzlaşmanın imkânsıza yakın olduğunun farkındadır. Bu çerçevede Küng’ün dışlayıcılık, kapsayıcılık ve çoğulculuk şeklinde formüle edilen yaklaşımda, dini kapsayıcılığa yakın bir konumda olduğu söylenebilir.³⁴ Küresel ahlak, dini mahiyette bir projedir. Tarihsel süreç içerisinde dini algı ve anlayışlardan kaynaklanan bütün problemlere rağmen, Küng, küresel ahlak problemleri için çözüm kaynağı olarak yine dini görür ve bu yaklaşımıyla dinleri ahlak vasıtasıyla tekrar gündeme taşımak ister. Küng’e göre dinler, metafizik boyutlarıyla, ibadet ve ritüelleriyle insanlığın karşılaştığı ekzistansiyel sorunlara tatminkâr cevap verebilecek dinamizme ve potansiyele sahiptir. Özellikle nerden geldim? Nereye gidiyorum? Hayatın anlamı nedir? gibi soruların cevabı ancak dinde bulunur.³⁵

Küresel ahlak projesi hukuki bir yaptırımdan ziyade, bireylerin vicdanlarını ve bilinçlerini hedef alır. Bu bilinç değişiminde dini ibadetlerin de yardımcı

³² Hans Küng, Projekt Weltethos, s. 83,84.

³³ Hans Küng, Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung im Gespräch mit Jürgen Hoeren, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau, 2002, s.175. ; Hans Küng, Projekt Weltethos, s. 129,130.

³⁴ Hans Küng, Projekt Weltethos, s. 167.

³⁵ Hans Küng, Projekt Weltethos, s. 78.

olacağı ve motivasyon sağlayacağı küresel ahlakın iddialarındandır.³⁶ Küresel ahlak düşüncesi, dinleri birleştirmek, ortak bir din yaratmak gibi bir gayeyi asla taşımadığı gibi dinleri ahlaka irca etme anlayışını da reddeder. Bunun aksine bütün dinlerde ve geleneklerde var olan ahlaki ilke ve değerleri keşfederek küresel bir söyleme dönüştürme amacını güder.³⁷ Küresel ahlakın temel prensipleri şu dört talimat üzerine inşa edilir.

- ◆ Zorbalıktan uzak, bütün hayatlara saygılı bir kültürü taahhüt etmek: Kadim gelenekte **“Hiç kimse öldürülmemelidir.”** Hiç kimse bir başkasına maddi veya manevi olarak eziyet verme, yaralama, öldürme, hakkına sahip değildir. Hiçbir halk, devlet, ırk veya din, başka ırktan ve inançtan bir azınlığı temizleme, sürme ve eritme hakkına sahip değildir.
- ◆ Bir dayanışma kültürünü ve adil bir ekonomik düzeni taahhüt etmek: **“Hırsızlık yapmamalısın”.** Adil ve dürüst davranmalısın. Doyumsuz bir para, mevki ve tüketim hırsı yerine, yeniden ölçülülüğün ve alçak gönüllülüğün anlamını keşfetmeliyiz. Çünkü hırsına kapılan insan, ruhunu, özgürlüğünü, sükûnetini iç huzurunu ve böylece onu insan yapan değerleri kaybetmektedir.
- ◆ Hoşgörüyü dayalı bir kültürü ve dürüstlük içinde bir hayatı taahhüt etmek: **“Yalan söylememelisin.”** Doğruyu söylemeli dürüst hareket etmelisin. Hiçbir kimsenin ve hiçbir kuruluşun, hiçbir devletin ve hiçbir dini müessesenin veya dini cemaatin, insanlara yalan söyleme hakkı yoktur.
- ◆ Hakların eşitliği kültürünü ve erkekle kadının ortaklığını taahhüt etmek: **“Zinaya yaklaşmayınız.”** Birbirinizi saymalı ve sevmelisiniz. Hiç kimse bir başkasını, kendi cinsi arzusunun aracı yapma, onu cinselliğe bağımlı kılma veya tutma hakkına sahip değildir.³⁸

Küresel ahlak dinlere atf yapar, fakat felsefi arka planı da dikkate alır, özellikle Stoa, Kant, Habermas ve Apel gibi evrensel ahlakı savunan filozofların görüşleriyle de beslenir. Kant'ın 'Ebedi Barış' dünya barışı ideali, küresel ahlak anlayışıyla benzer niteliktedir.³⁹

Bir dünya ahlakı beyannamesi şeklinde sunulan küresel ahlak fikri aşağıdaki temel içeriklere sahiptir. Daha derin ahlaki alana, yani zorunlu değerler, bozulamayan ölçüler ve içsel temel davranışlar alanına nüfuz etmeyi hedefleyerek hukuki yaptırımlardan ziyade insanın iç dünyasına vicdanına seslenmeyi teşvik eder. Kabul edilebilir, özeleştirici, gerçekçi, herkes

³⁶ Hans Küng, Wozu Weltethos?, s. 202.

³⁷ Hans Küng, Wozu Weltethos?, s. 188.

³⁸ Hans Küng, Karl-Josef Kuschel, A Global Ethic..., s.25,26.

³⁹ Mustafa Eren, Die Diskussion über die zeitgenössische Globalethik im Kontext von Hans Küng und İhwan as-Safa (unveröffentlichte Dissertation), im Fachbereich Katholische Theologie der Johann-Wolfgang- Goethe- Universität Frankfurt am Main 2013, s. 2. ; Hümeyra Karagözoğlu, a.g.e., s. 139.

tarafından anlaşılır olmayı ve dini temele dayanmayı esas almaktadır.⁴⁰ Sergilenen gayret, Hans Küng'ün küresel ahlak fikrinin hem evrensel seküler ilkelerden hem de dünya dinlerinin ortak etik öğretilerinden beslendiğini gösterir. Bu öğretiler ilk sırada dört adet kesin talimat biçiminde anlaşılabilir. Küng'e göre bunlar şiddetsizlik kültürüne, bir dayanışma ve hoşgörü kültürüne yükümlü olma, doğruluk içinde bir hayat sürdürme ve de cinsiyetlerin eşitliğidir. Bilindiği üzere, söz konusu erdemler Küng açısından geniş ölçekte dinsel kaynaklara bağlıdır. Aynı zamanda tam da bu erdemler, ethos ile kurulacak yeni küresel siyasal düzen arasında arzuladığı ilişkilendirme için sıra dışı siyasal sonuçları içlerinde taşırlar. Bu nedenle, dinlere, iş bu siyaseten önemli küresel ahlakın tesis edilmesinde temel işlevler düşer.

4. Uygulanabilirlik Sorunu

Etik ve ahlaki tasarımlar yaşamsal davranışlar olduklarından gerçek hayatta uygulandıkları sürece anlam taşır. Yalnız burada muhtemel bir kavram kargaşasına sebebiyet vermemek için bir hatırlatmayı gerekli görmekteyiz. Uygulamalı etik ile uygulanabilirlik sorununu özdeş kavramlar olarak görmüyoruz. Zira her iki kavram arasında içeriksel olarak benzerlikler olsa da teknik açıdan farklılıklar vardır. "Uygulamalı Etik" günümüz Batı ahlak felsefesinde Metaetik, Normatif Etik ve Uygulamalı Etik olarak tasnif edilen üç ana ahlak alanından birisini oluşturur. Uygulamalı etik çalışmaları son zamanlarda Batı'da rağbet görmüş ve bu alanda önemli çalışmalar yapılmıştır. Uygulamalı etik daha çok kişiler, aileler, meslekler, devlet ve politika kurumları gibi somut ve tikel konuları ele alır. Bu noktada etik, soyut felsefi tartışma alanından çıkarılarak günlük yaşamın temel sorunlarıyla ilişkilendirilmek istenmektedir. Zaten metaetik ve normatif etik çalışmalarının değeri ve önemi de, uygulamalı etik alanına yaptığı katkılarda kendisini göstermektedir.⁴¹

Uygulanabilirlik sorunu ise felsefe ve düşünce tarihinde kadim bir sorun olarak görülen teori -pratik diyalektiği ile ilgilidir. Aynı zamanda hayatın ritmi içerisinde de çok sayıda teori -pratik problemi vardır. Bu problemler, uygulama ve prensip, konuşma ve yapma, sistem ve tecrübe farklılığından neşet eder. Teori ve Pratik problemi her insanın, her bilimin, her öğretiy ve dünya görüşünün normal bir problemi olarak görülür. Bu anlamda uygulanabilirlik sorunu spesifik bir meslek ve branş alanından ziyade ahlaki hayatımızın bütün boyutlarını kapsayan bir kavram olarak

⁴⁰ Hans Küng, "Bir Dünya Ahlakı Beyanamesi'nin Tarihi, Aklamı ve Metodları," Hans Küng, Karl-Josef Kuschel (Ed.), Evrensel Bir Ahlak Doğru Beyanname, çev. Nevzat Y. Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan, Gün Yay. Ankara 1995, (35-69), s. 50, 51.

⁴¹ Cafer Sadık Yaran, Ahlak ve Etik, Doğu, Batı ve İslam Ahlak Felsefesi Yazıları, İstanbul 2010, s.43.

tartışılmaktadır.⁴² Çağdaş etik tartışmalarında teori ile pratiğin birbirlerinden izole edilmemelerini hatta birbirleriyle daha fazla ilişkili olmalarını sağlamak çok önemli bir ödev olarak görülmektedir. Böyle bir yaklaşım tarzını Schleiermacher'ın ahlak felsefesi incelemiştir. Schleiermacher ahlak felsefesine pratik-teori diyalektiğinden bakar ve pratiğin bütün teorilere önceliği ve saygınlığı olduğunu iddia eder. Ona göre Praksisi göz önünde bulundurmayan teoriler ve yasalar hedefine ulaşamaz. Bu yüzden Schleiermacher imperatif bir ahlakı uygun bulmaz. Eğer bir ahlaki teori insanlara ulaşacaksa onun minimum seviyede de olsa doğal bir gerçeklik alanı olan Praksise uygun olması beklenir.⁴³

Söylem etiği ve küresel ahlak, modernizm, post-modernizm ve küreselleşme gibi süreçlerin yol açtığı ekonomik, ekolojik, politik, dini, sosyal ve kültürel krizlerin çözümüne yönelik bir ahlaki tavır arayışı olarak görülmektedir. Her iki ahlak anlayışının merkezinde *evrensellik* iddiası vardır. Günümüzün önde gelen filozofları evrensel bir etiğin ya da global bir insan hakları etiğinin imkanını sorgulamaktadırlar. Daha çok postmodernizm'in temsilcilerinden Jean Francois Lyotard, Michael Foucault evrenselci bir etiğin istenmeye değer olmadığına inanırken, Richard Rorty gibi Amerikan Neopragmatistleri ve yeni Aristotelesçiler'den Alasdair MacIntyre ise evrenselci bir etiğin gerçekten olabirliğine ve uygulanmasına inanmamaktadırlar.⁴⁴

Evrensel değerler olarak düşünülen insan onuru, insan hakları, demokrasi ve hoşgörü gibi kavramlar bütün insanlar için evrensel -geçerli olarak kabul görülmüyor. Bugün üçüncü dünya ülkelerinde evrensel etik ve hukuk felsefesine ilişkin bu tinsel geleneğin özü bakımından Avrupa merkezci olduğu sık sık dile getiriliyor. Bu da bu geleneklerin birinci dünyanın zengin ülkelerinin ekonomi ve iktidar çıkarlarının ifadesi olduğu anlamına gelmektedir. Bu geleneklerin bugüne kadar üçüncü dünya ülkelerinin sömürgeci ya da yeni sömürgeci yollarla baskı altına alınmasını ve sömürülmesini engellememesi; hatta ideolojik olarak olanaklı kılmış olması bu iddianın kanıtı olarak gösteriliyor. Bu düşünceler Latin Amerika'da "Teoloji ve Özgürleşme Felsefesi" tarafından dile getirilmektedir.⁴⁵ Evrenselci etik anlayışının uygulanabilirlik sorunlarından bir tanesi, cinsiyet ayrımı, ırkçılık ve tekelci din anlayışlarına karşı tatminkâr ve gerçekçi çözüm önerileri sunamadığı iddiasıdır. Özellikle bu düşüncelerin ortaya

⁴² Martin Weichman, Das Verhältnis von Theorie und Praxis als Wissenschaftstheoretische Grundfrage Praktischer Theologie, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. (Dissertation), 1999, s. 252.

⁴³ Abdurrahman Aliy, Teolog Filozof F. D. E. Schleiermacher Yaşamı, Eserleri, Felsefesi, Ankara 2011, s.154.

⁴⁴ Karl-Otto Apel, "Bugün Evrensel Bir Etiğe Gereksinim Duyuyormuyuz? Yoksa Bu (Etik) Yalnızca Avrupa Merkezli Bir Güç İdeolojisi mi?" çev. Taşkır Ketenci, Kaygı Dergisi (2002 Bahar) Sayı 2, <http://felsefet.home.uludag.edu.tr/kaygi/dergi002.htm>, 30.05. 2015

⁴⁵ Karl-Otto Apel, aynı yerde.

çıktığı topraklarda ırkçılık, antimesitizm, ötekileştirme ve son zamanlarda tırmanışa geçen islamofobi ve yabancı düşmanlığı gibi durumlar evrenselci ahlak anlayışlarının uygulanabilirliği konusundaki şüpheleri artırmıştır.

Söylem etiği ve küresel ahlak düşüncesinin uyuştukları noktalardan birisi de sorunların çözümünde uzlaş, rıza ve konsensüs prensibini esas almalarıdır. Apel argümana dayalı pratiklerin bir “ideal iletişim cemaati” (die ideale Kommunikationsgemeinschaft) ile betimlenebileceğini savunurken, Habermas bunları pratik söylemler olarak adlandırır. İlgili bölümde ifade ettiğimiz gibi ideal bir tartışma ortamının yaratılması belirli şartlara haiz insanların bir araya gelmesiyle, söyleme katılımıyla mümkün olur. Habermas temelde herkesin makul insanlar olduğunu varsayar ve herkesin aynı şekilde zeki olduğunu da. Habermas ve Apel’in ileri sürdüğü şartları ve tartışma ortamını ancak konuşma ve eyleme yeteneğine sahip belli bir entelektüel seviyedeki insanlar arasında gerçekleştirebilir. Bu yaklaşım tarzı Farabi’nin “Medinetü’l-Fazıla” sını çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla böyle bir etik yaklaşım ancak seçkinler için geçerli olabilir bundan dolayı ütopya olarak görülmektedir. Apel ve Habermas ütopya eleştirisine karşı cevaplar vermişlerdir fakat yine de bu tür eleştirilerden müstağni olamamışlardır.

Hans Küng küresel ahlak projesiyle söylem etiğinin idealize ettiği iletişim ortamını pratik alana taşıyarak değişik zamanlarda “Dinler Arası Diyalog” adlı platformlarda uygulamaya çalışmıştır. Bu teşebbüs, söylem etiğinin tartışım şartlarını tamamen taşımasa da uygulanabilirlik noktasında ondan bir adım daha önde olduğunu göstermektedir.

Söylem etiği somut öneri ve talimatlar belirlemek yerine bir yöntem ve yordam arayışı içerisine girmiştir. Bu anlamda Kant’ın ahlakına yöneltilen formalizm eleştirisi söylem etiğine de yapılmaktadır. Küresel ahlak düşüncesi bu noktada da somut adımlar atarak çeşitli din ve kültürlerde mevcut olan ve insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen öldürmeme, hırsızlık yapmama, yalan söylememe ve cinsel istismar yapmama gibi evrensel ahlak ilkelerinin uygulanmasını teşvik eder.

Söylem etiği felsefi bir disiplin olarak rasyonelliği ön plana alan teorik bir yaklaşımdır. Bu yüzden dar akademik bir çevreye sıkışma durumu söz konusudur. Küresel ahlak dinleri referans olarak daha büyük kitlelere ulaşmayı hedef almıştır. Dinler öğretisi, dogma ve imana sahiptir. Bunun yanında ritüel, bayram ve halkların folklor içeriğine, nihayetinde de cemaate sahiptir. Bu uygulanabilirlik açısından son derece önemlidir. Filozoflar normalde buna sahip değildir, rasyonel çalışırlar ve ekol sahibidirler.⁴⁶ Söylem etiği ile küresel ahlak bütün farklılıklarına rağmen birbirleriyle çelişkili değildir. Üç temel noktada birbirlerine yakın dururlar. Birincisi her iki model “anlaşma metodunu” (die Methode der Verständigung) benimser.

⁴⁶ Mustafa Eren, Benedickt Okeja, Helmut Wagner, “Hans Küng İle Küresel Ahlak Üzerine”, Kelam Araştırmaları 13: (2015), s. 423- 437.

Söylem etiği konuşma ve tartışma (Diskurs) ile küresel ahlak dinlerarası diyalogla bu anlaşmayı gerçekleştirmek ister. İkincisi, her iki teori uzlaşmayı (Konsensüs) hedefler. Söylem etiği, tartışma şartlarına haiz katılımcıların şiddete ve zorbalığa başvurmadan meseleleri uzlaşmayla çözmeyi amaçlar. Küresel ahlak sadece belli bir gurubu değil, global perspektifi ilke edinerek sosyal boyutlu bir uzlaşmayı tercih eder. Üçüncüsü, her iki anlayış, kısa ve uzun vadede şiddete başvurmadan davranış prensiplerinin evrenselleştirilmesini ister.⁴⁷

Sonuç

Söylem etiği ve küresel ahlak anlayışı, bugün tüm dünyayı kuşatan krizlerin ekonomik, sosyal, siyasal, dini ve çevresel boyutlarına yanıtlar bulmayı amaçlamaktadır. Söylem etiği seküler ve rasyonel bir zeminden hareket ederek evrensel ölçekte mevcut sorunlara çözüm bulma arayışı olarak görülmektedir. Küresel ahlak, dini referanslardan hareketle, çeşitli din ve kültürlerde var olan ahlaki norm ve değerlerin toplamından ortak bir ahlaki söylem geliştirme projesidir. Her iki anlayışın temelinde soyut metaetik tartışmalardan kurtularak etik ve ahlak arasında bir konsensüs sağlama düşüncesi yatmaktadır. Uygulanabilirlik perspektifinden söylem etiği ve küresel ahlakın temel iddialarına bakıldığında şu tespitler ön plana çıkmıştır.

Söylem etiği bütün haklılaştırım teorilerine rağmen felsefi bir disiplin olarak nitelendirilmektedir. Söylem etiği, her ne kadar etik ve ahlak arasında bir uzlaştırma teşebbüsü olarak görülse de, bir yordam ve yöntem sunmanın ötesine geçemediği için etik düzlemde kalmıştır. Söylem etiğinin oluşmasını sağlayan temel parametreler bu tespit ve kanaati destekler niteliktedir.

Küresel ahlak düşüncesi, dinlerin temel ahlaki öğretilerinden hareketle dinler ve kültürler arası diyalogun hem varış noktasını hem de ölçülerini verir. Söylem etiği somut öneri ve talimatlar oluşturma yerine etikte bir yöntem ve yordam olma niteliğine sahip olduğu ifade edilmişti. Bu açıdan bakıldığında küresel ahlak, söylem etiğinde benimsenen yöntem ve yordamların kısmi uygulaması şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle küresel ahlak, etik sınırlarının ötesine geçerek geliştirdiği somut projelerle etik ve ahlak arsındaki uzlaşmayı belli ölçülerde gerçekleştirmiştir. Makul, hoşgörü ve uzlaşma ilkelerine dayalı, dinler arası diyalog, medeniyetler buluşması ve çevre sorunlarının tartışıldığı platformlar ve organizasyonlar bu uygulamanın somut tezahürlerindedir. Netice itibarıyla her iki ahlaki söylem gelişimini tamamlamış bir teori olmaktan ziyade, küresel sorunlara karşı yeni tartışma ufuklarını hazırlayan süreçler olarak kabul edilebilir.

⁴⁷ Christina Rose, Das Anwendungsproblem der Diskursethik im Hinblick auf Intekulturelle Normen- und Wertekonflikte, (Dissertation), die Fakultät für Philosophie und Geschichte der Eberhart Karls Universität Tübingen, Tübingen 2007, s.71,72

Kaynakça

- Aliy, Abdurrahman, *Teolog Filozof F. D. E. Schleiermacher Yaşamı, Eserleri, Felsefesi*, Ankara 2011.
- Apel, Karl-Otto, "Bugün Evrensel Bir Etiğe Gereksinim Duyuyormuyuz? Yoksa Bu (Etik) Yalnızca Avrupa Merkezli Bir Güç İdeolojisi mi?" çev. Taşkner Ketenci, *Kaygı Dergisi* (2002 Bahar) Sayı 2, <http://felsefet.home.uludag.edu.tr/kaygi/dergi002.htm>, 30.05. 2015
- Benhabib, Şeyla, *Modernizm, Evrensellik ve Birey, Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar*, Çev. Mehmet Küçük, İstanbul 1999.
- Coşkun, Seyit, "Ahlaki Etik Olanaklılığı Olarak Söylem Etiği", UÜFD. *Kaygı*, 2012/18, (187-195).
- Coşkun, Seyit, *Jürgen Habermas'ın Söylem Etiği Kuramında Ahlak Yargılarının Oluşumu ve Temellendirilmesi Sorunu*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- Eren, Mustafa, Benedickt Okeja, Helmut Wagner, Mustafa Eren çev. "Hans Küng İle Küresel Ahlak Üzerine", *Kelam Araştırmaları* 13: 1 (2015), 423-437.
- Eren, Mustafa, *Die Diskussion über die zeitgenössische Globalethik im Kontext von Hans Küng und İhwan as-Safa*, (unveröffentlichte Dissertation), im Fachbereich Katholische Theologie der Johann-Wolfgang- Goethe-Universität Frankfurt am Main 2013,
- Fahrenbach, Helmut, "Die Notwendigkeit des Projekts Weltethos-aber ohne theonome Begründung, Beiträge einer Philosophie kommunikativer Vernunft-atheistisch, sozialistisch und diskursethik akzentuiert," Hans Küng, Karl-Josef Kuschel (Hg.), *Wissenschaft und Welethos*, Pieper Ver. München 1998, (383-415.
- Habermas, Jürgen, *Die Einbeziehung des Anderen, Studien zur politischen Theorie*, Suhrkamp Ver. Frankfurt am Main 1996.
- Habermas, Jürgen, *Erläuterungen zur Dikursethik*, Suhrkamp Ver. Frankfurt am Main 1991.
- Habermas, Jürgen, *Moralbewusstsein und Kommunikatives Handeln*, Suhrkamp Ver. Frankfurt am Main 1983,
- Habermas, Jürgen, *Zwischen Naturalismus und Religion, Philosophische Aufsätze*, Suhrkamp Verl. Frankfurt am Main 2005
- Hasselmann, Christel *Die Weltreligionen entdecken ihr gemeinsames Ethos*, Grünewald Ver. Mainz 2002.
- Höffe, Otfried *Lesebuch zur Ethik, Philosophische Texte von der Antike bis zur Gegenwart*, C.H. Beck Ver. München 1998.

UYGULANABİLİRLİK SORUNU AÇISINDAN SÖYLEM ETİĞİ İLE KÜRESEL AHLAK
DÜŞÜNCESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

- Karagözoğlu, Hümeýra, *Küresel Ahlak Düşüncesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Küng, Hans, "Bir Dünya Ahlakı Beyanname'sinin Tarihi, Amlamı ve Metodları," Hans Küng, Karl-Josef Kuschel (Ed.), *Evrensel Bir Ahlakla Doğru Beyanname*, çev. Nevzat Y. Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan, Gün Yay. Ankara 1995, (35-69),
- Küng, Hans, Karl-Josef Kuschel, *A Global Ethic, The Declaration of the Parliament of the World's Religions*, New York 1993.
- Küng, Hans, *Projekt Weltethos*, Piper Ver. München 1990.
- Küng, Hans, *Wozu Weltethos? Religion und Ethik in Zeiten der Globalisierung im Gespräch mit Jürgen Hoeren*, Herder Ver. Freiburg im Breisgau, 2002.
- Rose, Christina, *Das Anwendungsproblem der Diskursethik im Hinblick auf Intekulturelle Normen- und Wertekonflikt*, (Dissertation), die Fakultät für Philosophie und Geschichte der Eberhart Karls Universität Tübingen, Tübingen 2007.
- Türer, Celal, "Ahlaktan Eğitime: Yine Ahlak" *Felsefe Dünyası*, 2014/2, sayı: 60, (5-29).
- Weichman, Martin, *Das Verhältnis von Theorie und Praxis als Wissenschaftstheoretische Grundfrage Praktischer Theologie*, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. (Dissertation), 1999.
- Yaran, Cafer Sadık, *Ahlak ve Etik, Doğu, Batı ve İslam Ahlak Felsefesi Yazıları*, İstanbul 2010.